

I. Snage TO RBiH

Dana 08. aprila 1992. godine, Predsjedništvo R BiH donijelo je Uredbu o ukidanju dotadašnjeg RŠ TO SR BiH i formiranju ŠTO RBiH. Ova Uredba ima historijski značaj jer predstavlja jedan od osnova za razvoj oružanih snaga RBiH. Njom su razriješeni dužnosti dotadašnji i imenovani novi čelni ljudi. Određen je privremeni znak za pripadnike TO i regulisan sistem RiK-a. Na taj način R BiH je, prvog dana svoje nezavisnosti, ozakonila svoje oružane snage i time ispunila bitne odrednice međunarodnog ratnog prava. Narednog dana, Predsjedništvo RBiH donijelo je Odluku o objedinjavanju u sastave TO svih oružanih sastava (osim snaga bivše JNA i MUP-a). Ovom Odlukom Predsjedništvo R BiH se odlučilo da, dbranu države i daljnji razvoj sopstvenih OS, zasniva na osnovama svojih dotadašnjih legalnih i legitimnih OS. Ovom Odlukom obavezani su svi, do tada, formirani oružani sastavi i pojedinci da se prijave najbližim okružnim ili opštinskim štabovima TO, radi prijema obilježja i stavljanja pod jedinstvenu komandu, najkasnije do 15. aprila 1992. godine.

TO SR BiH je 1985. i 1986. godine bila organizovana u 120 mirnodopskih štabova, na nivou opština, okruga i republike. Rukovodila je sa 313.000 pripadnika ratne TO, razvrstanih u 582 ratna štaba, 4.200 ratnih jedinica i 319 ustanova. Jugoslovenski prosjek angažovanja stanovništva u TO bio je ispod 5%, a u TO SR BiH 7,23%. Nakon prevladavanja velikosrpske ideologije, ocijenjeno je da dobro razvijene i opremljene TO republika mogu poslužiti republikama kao okosnica za formiranje sopstvene vojne sile, radi čega se smišljeno, planski i organizovano, počev od 1987. godine, počinje brojno smanjenje i razoružavanje TO SR BiH.

Vrh JNA je 14.05.1990. godine donio odluku o razoružavanju republičkih TO, usmjerenu zapravo na Sloveniju, Hrvatsku i BiH, izuzevši općine sa srpskom većinom.

Brojnom smanjenju i, posebno razoružanju TO SR BiH, najžešće su se suprotstavila lica zaposlena u mirnodopskim štabovima TO, zbog čega su, 1991. i početkom 1992. godine, sa dužnosti smijenjena 64 komandanta TO. Zahvaljujući ispoljenom patriotizmu, upornosti i odlučnosti pripadnika TO, dijelu ŠTO je vraćeno naoružanje (OpŠTO Jajce i OkŠTO Bihać). Početkom agresije dio naoružanja došao je u posjed pripadnika OkŠTO Zenica i Tuzla, te OpŠTO Visoko, Kaikanj, Travnik i dr.

TO SR BiH bila je jedina legalna i legitimna vojna sila, koja je imala svoj kontinuitet i bila usklađena sa ustavom SFRJ i SR BiH. Obzirom da je organizovana i opremana sredstvima radnih ljudi i građana BiH ona je imala povjerenje naroda. Bez obzira na njenu razgradnju u zadnjim godinama, početkom rata raspolagala je sa velikim brojem vojno-stručnih i rukovodnih kadrova. Zbog svega toga u svoje sastave za kratko vrijeme mogla je primiti vojno sposobno stanovništvo i transformisati se u A RBiH.

II. Nastanak, formiranje i razvoj Armije R BiH

Dana 15. aprila o.g. godine, navršilo se 19 godina od donošenja Odluke Predsjedništva R BiH o neposrednoj ratnoj opasnosti na teritoriji R BiH i Uredbe sa zakonskom snagom o ukidanju dotadašnjeg Republičkog štaba TO i formiranju štaba TO R BiH. Naredbom Predsjedništva naoružane formacije u republici objedinjuju se u Teritorijalnu odbranu Republike BiH. Ovaj datum je utvrđen kao Dan Armije R BiH. Donošenju ovakvih odluka i

naredbe Predsjedništva R BiH, uslijedilo je zbog otpočinjanja srbijansko-crnogorske agresije na nezavisnu, suverenu i slobodnu R BiH i otvorenog stajanja na toj ideji srpskih nacionalista iz BiH okupljenih oko nacionalističke SDS. Povod za otpočinjanje agresije na R BiH bio je rezultat referenduma građana R BiH 29. februara i 1. marta 1992. godine, na kome se dvotrećinsko glasačko tijelo izjasnilo da BiH bude nezavisna, suverena i samostalna u međunarodno priznatim granicama.

Građani BiH su izjašnjavanjem za samostalnu, nezavisnu i suverenu državu, otvoreno rekli sprskim nacionalistima da ne žele da žive sa njima tzv. „velikoj Srbiji“, i da bez obzira na posljedice žele da žive u svojoj jednoj domovini slobodno, gradeći demokratsko, humano i multietničko društvo dostojno čovjeku, bez obzira na njegovu polnu, nacionalnu, socijalnu, vjersku i političku pripadnost.

Nepovoljna situacija po Bošnjake, koji su bili izloženi neprestanoj asimilaciji, trajala je do 1990. godine. Konačno, 27. marta 1990. godine grupa od 40 Bošnjaka, mahom osuđenih na procesu 1983. godine, pokreće inicijativu za osnivanje Stranke demokratske akcije, političke stranke bošnjačkog kulturno-historijskog kruga. Cilj stranke bio je što spremniji izlazak na prve demokratske izbore. Pripremajući se za rat, JNA prije izbora oduzima kompletno oružje Teritorijalne odbrane SR BiH. Izbori se održavaju 18. novembra 1990. godine i SDA pobjeđuje. Srpski nacionalisti su nezadovoljni ovakvim ishodom izbora i otvoreno od samog početka opstruiraju uspostavu legalnih organa vlasti. Bošnjački predstavnici u vlasti, na čelu sa gospodinom Alijom Izetbegovićem, suočeni sa srpskim nacionalističkim izazovima i otvorenim prijetnjama ratom i uništenjem Bošnjaka, pokreću inicijativu da se Bošnjaci vojno organizuju i pripreme za odbranu od četničkih hordi, koji su prijetili ratom i pokoljima. Organizuju se savjetovanje u Mehurićima 07. i 08. februara 1991. godine, na kome se vrši procjena vojne situacije i položaj BiH.

Dana 10.06.1991. godine na sastanku u Domu milicije u Sarajevu, u prisustvu 356 vodećih bošnjačkih javnih radnika iz cijele Jugoslavije, pod okriljem SDA, osnovan je Savjet za nacionalnu odbranu sa Patriotskom ligom kao vojničkim krilom. U vezi s tim, Nedžad Ajnadžić u svojoj knjizi "Odbrana Sarajeva", piše: "Među prvim organizacijama vojnog otpora 1992 do 1995. bile su "Zelene beretke – Bosne" i "Patriotska liga" formirane u Sarajevu. Formiranjem ovih organizacija prethodili su sastanci i odluke SDA, Muslimanskog omladinskog saveza, KPD "Preporod" i humanitarne organizacije "Merhamet" o potpisivanju "Rezolucije muslimanskih intelektualaca (Rezolucija 84) od 10.06.1991., u Sarajevu. Ovom rezolucijom intelektualci, privrednici i političari iz reda bošnjakog naroda postavili su političku platformu o budućnosti BiH i platformu o položaju Bošnjaka u njoj, uključujući i Bošnjake Sandžaka i šireg jugoslovenskog prostora. U Rezoluciji je iskazana volja i čvrsto opredjeljenje da se BiH uspostavi kao suverena i cjelovita država. Time su građani BiH pozvani da brane ravnopravnost, suverenitet i cjelovitost BiH".¹

U to vrijeme, otpočinje agresija JNA i SRJ na Hrvatsku. BiH, a posebno Bošnjaci, nalaze se pred izborom da li ostati u krnjoj Jugoslaviji – „Velikoj Srbiji“, ili se opredijeliti za samostalnu državu i imati svoju sudbinu u vlastitim rukama. U takvim okolnostima donosi se historijska odluka o raspisivanju referenduma za nezavisnu BiH. Referendum se održava 29. februara i 01. marta 1992. godine. Rezultati referenduma pokazuju da se većina građana građana BiH odlučila za nezavisnu BiH. Srbi, nezadovoljni ishodom referenduma, otvoreno vrše oružane provokacije, nastojeći da što prije izazovu rat, smatrajući da Bošnjaci i ostale patriote neće uspjeti ni pružiti otpor.

Nakon što je EZ priznala BiH kao nezavisnu državu 06. aprila 1992. godine, Srbi su počeli žestoku agresiju svim sredstvima i vandalskim razaranjem BiH, posebno Sarajeva. Bosanskohercegovačke patriote se, odmah, uključuju u odbranu svoje domovine. Većina Srba

¹ Nedžad Ajnadžić, Odbrana Sarajeva, Sedam, Sarajevo, 2002., 62 – 63.

ne učestvuje u odbrani već prelazi na stranu četnika. U takvim okolnostima, Predsjedništvo R BiH donosi odluku o formiranju Štaba TO SR BiH, koji okuplja sve oružane formacije. To je osnova za formiranje Armije R BiH i uspostavu Glavnog štaba oružanih snaga. Ovako brza transformacija TO u Armiju doprinijela je poboljšanju organizacionih mogućnosti za vođenje odbrane. Efikasnom odbranom naših snaga stvorene su mogućnosti za okrupnjavanje i formiranje jedinica Armije R BiH, a u cilju poboljšanja sadejstva i operativnog djelovanja u borbi protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja. Agresori iz Srbije i Crne Gore, pomognuti ekstremnim SDS-om ne uspijevaju slomiti otpor Bošnjaka. Bošnjaci uzvraćaju udarce, stabilizuju postignute pozicije i počinju sa izvođenjem ofanzivnih borbenih dejstava. U početnom periodu bili su različiti oblici samoorganizovanja – seoske straže i zaštitni vodovi, prostorno organizovani, ali rađaju se i prve jedinice najnižeg nivoa manevarske namjene. Formirani su prvi odredi, zatim brigade. Ubrzo se ukazuje potreba i formiraju se operativne grupe za izvođenje ofanzivnih borbenih dejstava. Od 01.09.1992. godine otpočinje formiranje korpusa, a ukupno ih je tokom ratnih dejstava, funkcionisalo sedam, što je omogućilo ukрупnjavanje jedinica, koje su mogle voditi najsloženije operacije na širokim prostorima, a što su i pokazale operacije oslobađanja Vareša, Vozuće, Vlačičkog platoa, Kupresa, Donjeg Vakufa i završne operacije za oslobađanje Bosanske Krajine. Posebne operativno-manevarske mogućnosti korpusi su iskazali pobjedama u Bosanskoj Krajini, kada je 5. korpus, u sadejstvu sa jedinicama iz 1., 2., 3., i 7. korpusa, izvojevao odlučujuću pobjedu, a agrorska vojska bila je, praktično, razbijena, što je natjeralo srpsko-četničko rukovodstvo da prihvati Dejtonski mirovni sporazum.

Radi lakšeg i svrsishodnijeg rukovođenja i komandovanja sve patriotske snage su od 09.04. - 15.04.1992. godine objedinjene u Teritorijalnu odbranu BiH, koja se, krajem maja, preformirala u Armiju R BiH.

Vjerovatno bi se rat u BiH završio ranije i sigurno povoljnije, da već od početka rata nije bilo opstrukcije od strane HVO, što je već u drugoj polovini 1992. godine preraslo u lokalne sukobe, a od maja 1993. godine u otvorenu agresiju HV i HVO na BiH. Posebno je ta opstrukcija bila sudbonosna za neke krajeve kao i potpuna zabrana prolaska naoružanja i opreme za Armiju R BiH, ali i hrane i drugih roba široke potrošnje za stanovništvo.

To je trajalo od oktobra 1992. do aprila 1994. godine. U periodu, maj 1993. – februar 1994. godine, Armija R BiH i građani R BiH bili su izloženi agresiji od strane dviju vojski i njihovih država, te kvasilinskih snaga bosanskohercegovačkih Srba i Hrvata koji su, ponekad zajedno, djelovali prema Armiji R BiH.

Armija R BiH je, i pored toga, do kraja rata ostala multietnička, a po svojim ciljevima i Armija svih naroda koja se borila za cjelovitu BiH i ravnopravne narode u njoj.

Vodeći borbu za opstanak BiH i njenih naroda, Armija R BiH je neprekidno rasla i jačala, što se odražavalo i na postizanje sve značajnijih rezultata u odbrani. Ne treba nikada zaboraviti da je to mogla činiti jer je bila dio naroda u kome je uživala punu podršku, jer je bila pod kontrolom državnih organa i radila u skladu sa političkim naporima za rješenje situacije u BiH, i što je veoma značajno, borbu je vodila uz strogo poštivanje međunarodnih konvencija ne čineći zločine nad agresorskim vojnicima niti bilo kakvu represiju nad civilnim stanovništvom. Uvijek treba naglašavati i učešće snaga MUP-a kao dijela oružanih snaga R BiH u pružanju otpora agresiji.

Krajem 1994. godine, Armija R BiH od zajedničkog izvođenja kupreške operacije, dobija saveznike u HVO, a u završnim operacijama 1995. godine i Hrvatsku vojsku.

Cilj otpora u početnoj fazi rata je bio odbraniti narod i što više teritorije. I pored nevidene nadmoći agresora, otpor patriotskih snaga je jačao, i može se reći da je padom Jajca u srpske ruke zaustavljeno dalje napredovanje srpske ratne mašinerije. Treba napomenuti i da je pad Jajca više proizvod sukoba Armije R BiH i HVO, nego nadmoći srpske paravojske na tom području.

Teški su, ali časni putevi razvoja i borbe Armije R BiH od 1992.-1995. godine. Armija R BiH je u tom periodu prošla više faza u svom razvoju i to:

1. Faza organizovanja i ustrojavanja, koja obuhvata 1992. godinu, kada se organizuje Armija R BiH, a u njenom sastavu korpusi, operativne grupe i brigade.
2. Faza unutrašnje konsolidacije i jačanja sistema RiK-a, što je bilo karakteristično u 1993. godini.
3. Faza preformacije Armije radi lakšeg RiK-a i mogućnosti preuzimanja inicijative, a ogledalo se u formiranju manevarskih brigada, što je karakteristično za 1994. godinu.
4. Faza organizovanja za strateško planiranje i izvođenje operacija strateškog i operativnog značaja

U vođenju odbrambeno-oslobodilačkog rata Armija R BiH je prošla kroz više faza:

- Fazu odbrane teritorija i očuvanje naroda, (april 1992 – maj 1993. godine),
- Borba za komunikacije i fizičko povezivanje slobodnih teritorija pod kontrolom Armije R BiH (maj 1993 – maj 1994. godine),
- Uspostavljanje strateške ravnoteže i preuzimanje inicijative na taktičkom nivou (do kraja 1994. godine),
- Preuzimanje strateške inicijative i završne operacije Armije R BiH (1995. godine).

Za prvu fazu bilo je karakteristično:

- autonomno vojno organizovanje i lokalno pružanje otpora,
- odsustvo većeg uticaja sistema RiK-a na svim nivoima,
- raznolikost vojnih formacija, stepena naoružanosti i obučenosti,
- rascjepkanost slobodne teritorije, u političkom i u informativnom smislu,
- nedovoljno prisustvo organa državne vlasti i članova ŠVK u jedinicama i na terenu, uopšte,
- nedefinisan opšti stav prema HVO, pa i poslije prvih sukoba i očiglednog zločina (N. Travnik, G. Vakuf, Prozor),
- paravojno djelovanje nekih manjih jedinica i odsustvo kontrole nad njima i
- neravnomjerna naoružanost jedinica u različitim regionima i odsustvo centralizovanog pristupa rješavanju logističkih problema.

Neki od ovih problema nametnuti su nam s ciljem potpune okupacije, a neki su proizvod objektivnih uslova u kojima se razvijala Armija R BiH. I pored navedenih drugih problema sačuvan je narod, veliki dio teritorije i skoro svi veći gradovi i industrijski kapaciteti.

U drugoj fazi Armija R BiH našla se u najtežoj situaciji u kojoj se jedna vojska može naći. Za tu situaciju bilo je karakteristično:

- potpuna blokada slobodnih teritorija R BiH, ne samo snabdijevanje Armije, nego i stanovništva,
- borba sa dva agresora i samim tim proširenje linije fronta sukoba,
- zajedničko djelovanje oba agresora gdje su im se interesi poklapali (Konjic, Kiseljak, Žepče),
- minimalne količine MTS-a koje su Armiji stajale na raspolaganju, i
- zamašne operacije oba agresora, uz učestvovanje i VJ i HV na svim stranama, što je razvlačilo snage Armije (G. Vakuf, Mostar, Brčko, Goražde).

I pored navedenih uslova koji su nametnuti Armiji, kojoj su strani vojni teoretičari davali samo 5% šansi da opstane, postignuti su značajni rezultati u koje se s pravom mogu ubrojati:

1. Slamanje ofanziva agresora na Brčko, Teočak, Olovo, Maglaj, Tešanj, Gornji Vakuf i Mostar.

2. Fizičko povezivanje korpusa A R BiH 2. i 3.; 3. i 7.; 7. i 6.; 1. i 6., te 6. i 4.
3. Stavljanje pod kontrolu Armije R BiH oko 2.500 km² i više gradova (Vareš, Kakanj, Travnik, Bugojno, Fojnica, Konjic i Jablanica).
4. Deblokada slobodnih maglajskih i tešanjskih teritorija.

Treća faza imala je sljedeće karakteristike:

- jačanje sistema RiK-a Armijom na svim mivoima;
- kadrovsko i organizacijsko ustrojavanje Armije;
- plansko angažovanje ŠVK, u i prema jedinicama Armije;
- prerastanje Armije u respektabilnu vojnu silu koju počinju svi uvažavati i koja poboljšava pozicije naših državnih predstavnika u pregovorima;
- uspostavljanje strateške ravnoteže i preuzimanje inicijative na taktičkom nivou.

U ovoj fazi postignuti su sporazumi: o prestanku sukoba sa HVO (Zagreb), objedinjavanju snaga i formiranju Združenog štaba (Split), te o uspostavljanju Federacije BiH (Vašington). Vođene su i značajne borbe, uključujući i prvu zajedničku operaciju Armije BiH i HVO (oslobađanje Kupresa).

U borbama je ostvareno:

- oslobađanje velikog dijela Crnoriječke (Nišičke) visoravni;
- deblokada Maglaja i Tešnja;
- oslobađanje brojnih objekata kojim je popravljen taktički položaj Armije R BiH (Vijenac, Zmajevac, Donja Brka).

Oslobodilačke pobjede Armije R BiH

U završnoj fazi rata, 1995. godine, izvedene su veoma značajne operacije:

- oslobađanje vlašičkog platoa (20.03.);
- oslobađanje Vožuća (10.09.) i šireg prostora planine Ozren;
- oslobađanje značajnih prostora na Treskavici, Bjelašnici i na prilazima Sarajevu (jun – jul);
- proboj jedinica 28. dKoV i naroda iz Srebrenice (18.07.);
- oslobađanje većeg dijela Krajine i centralne Bosne.

Istovremeno, s jačanjem Armije i s njenim rezultatima, jačao je i međunarodni ugled, ne samo Armije R BiH, nego i države BiH, što je, na kraju, i rezultiralo parafiranjem, pa potpisivanjem sporazuma o miru, u novembru (Dejton) i decembru 1995. godine (Pariz).

Potpisani mir onemogućio je daljnje oslobađanje BiH, jer je Armija R BiH u tom momentu bila dobro organizovana, motivisana, a imala je 231.016 boraca, sa 101.580 komada ličnog naoružanja i 2.329 artiljerijskih oruđa i oko 90 tenkova. Armija R BiH nije mogla nastaviti oslobodilačke operacije bez, barem posredne saglasnosti međunarodne zajednice.

Međutim, međunarodna zajednica bila je odlučna da zaustavi rat u BiH, što je Armiju R BiH stavilo u poziciju da, u slučaju suprotstavljanja, bude izložena pritiscima, pa, čak, i udarima iz vazduha blokirana u pogledu snabdijevanja i lišena savezništava sa HV i HVO. Kao krajnja konsekvencija, bilo je moguće i napuštanje BiH od strane međunarodnih snaga, što bi bilo katastrofalno, imajući u vidu da je UNPROFOR štitio slobodne komunikacije za transport neophodnih roba i što je Sarajevo i dalje bilo u blokadi.

Tako je, u njenoj punoj zrelosti, zaustavljen oslobodilački pohod Armije R BiH.

Od sklapanja mirovnog sporazuma, Armija R BiH radi na više kolosijeka: demobilizaciji ratnog sastava (1995.-1997. demobilisano je 202.123 pripadnika), sprovođenju obaveza definisanih mirovnim sporazumom (što je veoma uspješno urađeno), uspostavljanju osnova i jačanju Vojke Federacije BiH.

U poslijeratnom razvoju nastojao se sačuvati duh i tradicija Armije R BiH iz rata, a pokrenut je naučno-istraživački projekat „Vojna iskustva iz rata u Bosni i Hercegovini 1992.-1995.godine“.

Pripadnici Armije R BiH i VF BiH, kao i prikupljena historijska građa, garant su da i buduće generacije neće zaboraviti herojsku i časnu ulogu Armije R BiH u najtežim vremenima za opstanak države Bosne i Hercegovine i njenih građana i naroda.